

ÖMER SEYFETTİN'İN "GİZLİ MABED" HİKÂYESİNDE ANLATI ZAMANI

Yard. Doç. Dr Safiye AKDENİZ

Bir hikayeyi tahlil etmenin temel adımlarından birisi, hikayenin zamanını tespit etmektir. Ancak yapılan hikaye tahlillerinde, genellikle zaman deyince bundan ne anlamamız gerektiği çok sınırlı araştırmaların dışında pek açık olarak ortaya konmuş değildir. Bu araştırmamızın temel amacı, zaman kategorilerini bir bütün olarak ele almak ve bunları - zamanımızın azlığından dolayı- **birer örnekle** Ömer Seyfettin'in "Gizli Mabel" hikâyesinde göstermektir. Zamanın bu hikâyede oynadığı rol problemine ise yine zaman darlığından dolayı değinilemeyecek, zaman kategorilerinin belirlenmesiyle yetinilecektir. Araştırmamızda, önce metin tipinin belirlenebilmesi için "hikaye etme metni (recit)" nin iki tipi üzerinde durulacak, **hikaye etme kipi (anlatı, recit)**, ile **konuşma kipi (söylem, discours)** arasındaki farklar gösterilecek, daha sonra "**hikâyenin zamanı**" ile "**tahkiye Zamanı**" yani **düzen, süre, sıklık** kavramları üzerinde durulacaktır. Daha sonra ifadeye yansıyan zaman üzerinde durulacaktır.

Bir hikâyenin zaman analizini yaparken **yaratma, tahkiye** ve **ifade etme** tabakalarının (**Fiction, narration, mise en discours**) farklılıklarının göz önünde bulundurulması gerekmektedir:¹ **Yaratma** (fiction yahut diégèse), yaratmanın dünyasıdır, yaratılan hikâyedir, yaratılan hikâyenin şahıslarıdır, zamanıdır, mekanıdır. **Tahkiye**, yaratıcı ve teknik seçimleri ifade eder: Hikayeyi kimin anlatacağının, hangi açıdan anlatılacağına, hangi düzende anlatılacağına, hangi hızda anlatılacağına belirlenip uygulanmasıdır. Yaratma ve tahkiye ayırımı, "anlatı (recit) kavramının çift anlamlılığını ortadan kaldırmak için yapılmış bir ayırımdır: Böylece bir olayın yahut olaylar dizisinin hikaye edilmesiyle (yaratma), bu hikaye edişin konusunu oluşturan olaylar yahut olay dizileri (tahkiye, narration) birbirinden ayrılmıştır. Birincisi, yaratmadır, "fabl"dır, ikincisi, hikayedir, konudur (sujet). **İfade etme**, yaratma ve tahkiyenin kelimeler, cümleler ve söz sanatlarıyla somut hale gelmesidir. Günümüzde klasik biçim-içerik ikili ayırımı, günümüzde yerini **yaratma, tahkiye** ve **ifade etme** üçlü ayırımına bırakmıştır. Bu ayırımın sonunda yaratmanın zamanı tahkiye zamanından, tahkiyenin zamanını ifade etme zamanından ayırma gerekliliği doğmuştur. (Reuter, 1991,s.38)

METİN TİPİ: Ömer Seyfettin'in "Gizli Mabel" hikayesi, bir **hikaye etme metnidir (anlatı metni, tahkiye etme metni)**.

Hikaye Etme Metni (recit): Hikaye etme, basit bir anlatmadan veya "haber"den bazı özellikleriyle ayrılır: Hikaye etme, bir olayın belli bir şahıs kadrosu içinde belli bir zaman ve mekanda oluşum zinciri içinde ve sebep sonuç ilişkileri açıklanarak anlatılmasıdır. Michel Fayol, haber verme metinleri ile hikaye etme metinlerini güzel bir örnekle açıklar. Fayol'a göre :

- 1) "Kedim kuşumu yedi." Cümlesi bir haber verme metnidir.
- 2) "Kuşum kaçtı." Cümlesi de bir haberdir.

¹ Yves Reuter, Introduction a l'analyse du Roman, Bordas, Paris, 1991, s.37.

3) "Kuşum kafesten kaçtı ve kedim onu yedi." cümlesi ise bir hikâye etme metnidir. Bir hikayenin söz konusu olabilmesi için, olayların böyle bir sebep-sonuç ilişkisi içinde sıralanmış olması gerekir.

Bir hikaye etme metninin başlıca özellikleri şunlardır: 1) Olayların akışı, zaman içinde sergilenmelidir. Bunun için en az iki zaman dizisinin bulunması gerekir. 2) Bir tem birliği bulunmalıdır, tem birliğini sağlayan çok zaman hikayenin kahramanlarıdır. 3) Kahramanların zaman içinde dönüşüme (transformation) uğraması gerekir. 5) Bir metinde olayların kronolojik olarak sıralanması onun bir hikaye etme metni olması için yeterli değildir. Hikayenin kendine özgü bir mantığı vardır. 6) Her hikaye etme metninde açık veya kapalı olarak bir ahlak dersi veya amaç vardır.

Hikaye etme metinleri, iki tipe ayrılır. Bu metinler mutlaka edebî bir metin değildir. **Gerçekler** dile getirildiğinde "**gerçekleri hikaye etme metinleri**" doğar, **hayaller** ifade edildiğinde "**hayalleri hikaye etme metinleri**" doğar. **Biyografiler** birincilere, **hikaye, roman ve masal** ikincilere örnektir.

Hikaye Etme Metinlerinin Türleri:

Hikaye etme metinlerinde iki temel anlatım türü vardır: "**hikaye etme türü**" ve "**konuşma türü**". Sık kullanılan terimleriyle söyleyecek olursak bunlar "**anlatı / söylem**" denilen² "**récit / discours**" kavramlarıdır. Emile Benveniste, metinleri genel olarak "**anlatı / söylem**" olarak ikiye ayırmıştır³. Metin tutarlılığımızı sağlayabilmek için bu kavramları "**hikaye etme türü**" ve "**konuşma türü**" terimleriyle ifade edeceğiz.

1) Hikaye Etme Türü (anlatı, recit):⁴ Bu türde anlatma zamanı sonra, hikaye zamanı öncedir. Anlatıcı bu durumda bize olup bitmiş olayları anlatır. Hikâye Etme Türü, hikaye etme (recit) tarzında olan sözcelemelerdir (énonciation). Konuşma ifadeleri gibi, hikaye ifadeleri de birer söz aktıdır. Hikaye (histoire), bir sözcedir (énonce). Fakat bu tip sözcelemlerde sözceleme anının hiçbir izi yoktur. Bu, dilin özel bir kullanımudur. Dilin bu kullanım tarzında konuşan özne tamamen ortadan kalkar, silinir. Cümlelerde öznenin hiçbir izine rastlamayız. Cümleler tamamen sözceleme anından kopuktur. Bu metinlerde genellikle üçüncü şahıs kullanılır. Fiil zamanları, genellikle görülen geçmiş zaman ve şimdiki zamanın hikayesidir. Zarflar, zamana ve mekana bağlı değildir: Meselâ, konuşmaya ait olan "yarın" kelimesinin yerine "ertesi gün" zarfı kullanılır. Çünkü "yarın" kelimesi, anlamını ancak söyleniş anından alır ve söyleniş anına göre anlamı değişir. "Yarın" kelimesi esas olarak konuşma kipine, "ertesi gün" ifadesi hikâye etme kipine aittir.

2) Konuşma Türü (söylem, discours):⁵ Yazılı olsun, sözlü olsun bir sözceleme anını yansıtan metinlerdir: Bu ifadelerde daima bir verici (émetteur, locuteur) ve bir alıcı (récepteur, auditeur), bir konuşan ve bir dinleyen varsayılmıştır. Bu tip metinlerin belirleyici özellikleri, birinci ve ikinci şahıs kullanımı, "ben, burada, şimdi..." gibi hali gösteren kelimelerin kullanılmasıdır. Ayrıca bu metinlerde bütün fiil zamanları kullanılabilir. Kullanılan başlıca zarflar, "bugün, dün, yarın..." gibi hale ait zarflardır. Bu metinlerde ayrıca konuşanın duygularını, acımalarını, öfkelerini, küçümsemelerini gösteren **dil belirtileri** fazladır.

² V. Doğan Günay, Göstergibilim Yazıları, Multilingual, İstanbul, 2002, s.219.

³ Emile Simonet, Le Recit, Histoire/Discours. <http://emile.simonnet.free.fr/sitfen/narrat/narr0001.htm>.

⁴ Simonet, <http://emile.simonnet.free.fr/sitfen/narrat/narr0001.htm>.

⁵ Simonet, <http://emile.simonnet.free.fr/sitfen/narrat/narr0001.htm>.

Konuşma Türü (discours), sadece sözlü anlatıma özgü değildir. Bilindiği gibi edebî eserlerde de bulunabilir. Bir edebî eserde şahısların karşılıklı konuşmaları, "anlatıcı-yazar"ın okuyucuya seslenişleri hep konuşma ifadesidir. Bir edebî eserdeki alıntı sözler "discours rapporte" bir metnin içine alınmış konuşma ifadeleri, konuşma parçaları veya konuşma yorumlarından oluşur. Doğrudan konuşma ifadelerinin hikâyeye eklediği zamanlar **sözceleme**ye ait zamanlardır.

"Gizli Mabel" in türü :

"E. Benveniste'in bu tasnifini esas alarak "Gizli Mabel" hikâyesini incelediğimizde bu hikâyenin hem **hikaye etme türünü** (histoire) hem **konuşma türünü** (discours) içinde barındırdığını görmekteyiz. **Bu açıdan** incelediğimiz hikaye karma bir anlatımla yazılmıştır. Hikâye şöyle başlamaktadır:

"Geçen gün Tokatlıyan'da Sermet bana genç bir frenk takdim etti. Sorbon'dan arkadaşmış! Kumral, çini mavi gözlü, güzel, narin, nazik bir çocuk! Azgın bir "Şark" meftunu! İlk lâfi bu oldu:

-Azizim, siz kendinizi bilmiyorsunuz. Avrupa'yı bir şey zannederek kendi güzelliklerinizi göremiyor, kendi esrarlarınızı yaşamıyorsunuz."(Seyfettin,2005:94)

Burada Ömer Seyfettin'in hikâyeyi anlatış stratejisi, oldukça ilgi çekicidir: **Aslında bütün hikaye, tek bir diyalog üzerine kurulmuştur.** Hikaye, bu haliyle bir diyalogun birinci konuşmasıdır ve diyalogun ikinci ayağı boş bırakılmıştır. Bu haliyle monoloğu hatırlatır.

Ömer Seyfettin'in hikâyesi, yukarıdaki metinde görüldüğü gibi **"Geçen gün..."** zarfıyla başlar. **Bu zarf, bir konuşma ifadesidir.** Anlamını söylendiği günden alır. Hangi gün söylenirse o günden itibaren birkaç gün öncesine işaret eder. Yine hikayenin birinci paragrafına bakalım:

"Geçen gün Tokatlıyan'da Sermet bana genç bir frenk takdim etti. Sorbon'dan arkadaşmış! Kumral, çini mavi gözlü, güzel, narin, nazik bir çocuk! Azgın bir "Şark" meftunu! İlk lâfi bu oldu" (Seyfettin, 2005:94).

Buradaki "Kumral, çini mavi gözlü, güzel, narin, nazik bir çocuk! Azgın bir "Şark" meftunu!" cümlesi, hikaye etme kipinde değil, **konuşma kipi**indedir. Bütün bu sebeplerden dolayı, "Gizli Mabel" hikayesinin bir **konuşma kipi**ni de içerdiğini söyleyebiliriz. **Bu ikili anlatım**, "Gizli Mabel" hikayesine olağan dışında bir anlatım zenginliği kazandırmıştır.

Tahkiye zamanı ve hikayenin zamanı:

Bir hikayede zamanı incelerken iki zamanı birbirinden ayırıyoruz:

Bunlardan birisi, **hikayenin zamanı**, diğeri **hikaye etmenin zamanı**, **tahkiye zamanı**dır.

Hikayenin zamanı (story time, tems de l'histoire): Bir metinde anlatılan olayın toplam süresidir; bu gerçek bir olay ya da kurgusal bir olayın gerçekleşme zamanıdır. Bu zaman, kozmik zamandır, saat, ay, yıl ile ölçülen takvim zamanıdır.

Tahkiye zamanı (temps de la narration): Tahkiye zamanı veya **"hikâye etme zamanı"**, **yazarın hikâye zamanını düzenlemesi, seçmesi, sıralaması sonucunda ortaya çıkan ve metnin boyutu içinde yer alan ve metnin satırlarıyla, sayfalarıyla**

ölçülen bir zamandır. Bu olay, aslında zamanın mekana taşınması hadisesidir. Yazar, zaman içinde olup biteni mekan üzerinde yani metnin oluşturduğu sayfalarda tekrar düzenler: Yazarın kullandığı mekan satırlar ve sayfalar ve ciltlerdir. Tahkiye zamanı üç temel kategori altında incelenmektedir. Bunlar **düzen, sıra ve sıklık**'tır.

A) Düzen (L'ordre):⁶ Yazar hikayesini bir düzen içinde sunar, ancak bu düzen hikâye zamanının kronolojik düzeni değildir. Konu olarak anılan hikaye ile anlatılmış olan hikayenin kronolojik düzeni farklıdır. Birincisinde söz konusu olan zaman, takvim zamanı, kozmik zamandır, ikincisindeki seçmeden ve sıralamadan doğan hikaye etmeye özgü bir düzendir. Yazarlar, bilindiği gibi olayların oluş düzenini bazen bozarak anlatımda **geriye dönüş**lerle ve **ileriye gidiş**lerle hikayeye özgü bir zaman sıralaması yaratırlar. **Buna düzen diyoruz.** Düzen, yazarın hikaye zamanı üzerinde yaptığı değişikliklerden, tasarruflardan doğar.

Teorik olarak hikayenin zamanı, düz ve değişmez, bozulmaz bir kronoloji içinde ortaya çıkar. Tahkiyelerde çok zaman bu düzene genel hatlarıyla uyulur. Bununla birlikte, bilindiği gibi, hikaye anlatılırken bazı olaylar önceden veya sonradan anlatılabilmekte, kronoloji bozulabilmektedir. Bunun sonucunda anlatımda geriye dönüşler ve ileriye gidişler ortaya çıkmaktadır. Hikaye anlatımında olayların gerçek kronolojisinden sapmasına **zaman sapması (anachrony)** diyoruz. Bilindiği gibi, başlıca iki tip zaman sapması vardır: 1) **Geriyeye dönüş (flashback/analepsis):** Hikaye anlatımı sırasında daha önce olmuş bir olayın anlatımına dönüştür. 2) **İleriye gidiş (flashforward/prolepsis):** Hikaye anlatımı sırasında daha sonra olacak bir olayı önceden anlatmadır.

"Gizli Mabel" hikâyesi, yukarıda belirttiğimiz gibi temel çerçevesiyle bir **şimdiki zaman hikayesidir.** Bu şimdiki zamanın içinde birkaç gün önce olan geçmiş bir olay anlatılmaktadır. Bu olayın anlatımında olaylar, kronolojik sırası içinde verilmiştir. Buna rağmen Sorbonlu Fransız, hatıra defterinden bir gece önceki notlarını okurken, hikâye, bir gece öncesinin olaylarına dönüş yapmış olur. Sorbonlu Fransızın hatıralarını okuması, bir **geriye dönüş (flashback / analepsis, rétrospection).** Ancak bu geriye dönüş, anlatıcının seçiminden doğan bir geriye dönüş değildir: Doğrudan olguların mantığından doğmuştur. Kahraman, şimdiki zaman içinde hatıra defterini okur ve biz doğal akışı içinde geçmişte olanları öğreniriz. Bu yüzden bu anlatım biçimi, geriye dönüş tekniğinin mükemmel bir buluşla birlikte uygulamasına örnek sayılacak değerdedir ve **nesnel zaman sapmasının (objective anachrony)** güzel örneklerinden birisidir.

B) SÜRE (La durée):⁷ Bir hikayede anlatılan olayın süresi ile hikayenin süresi daima farklıdır. Hikayeci gerçek zamanı isteğine göre kısaltır, uzatır, yok eder yani hiç anmaksızın atlar, bazen de diyaloglarla hikaye zamanını taklid eder ve ona uyar. Kısaca söylem (**discours**) süresi yani hikayedeki anlatımın süresi anlatılan olayın süresine bazen denk düşer, bazen denk düşmez. Bu durumda beş hal ortaya çıkar:

1) Tablo (scène): Söylem süresi, gerçek zamana denktir. Bu durumda aktarılan hayat diliminin süresiyle anlatım süresi birbirine eşittir. Diyaloglarda, tiyatro ve sinemada böyle bir anlatımla karşılaşırız. Bu hali şu kısaltmalarla ifade edebiliriz: Hikayenin Zamanı = Tahkiye Zamanı: **(HZ = TZ)**

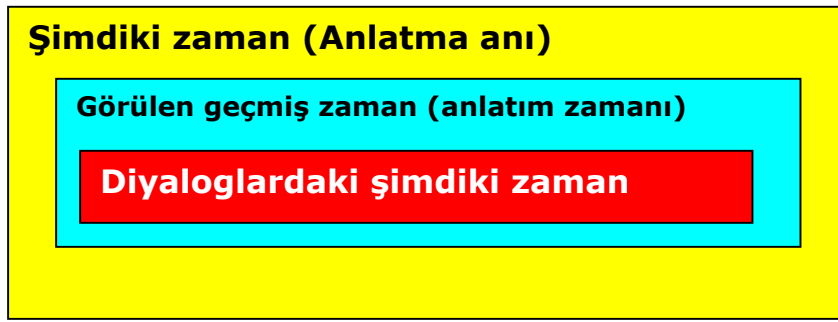
⁶ Gérard Genette, Figures III, Editions Du Seul, Paris, 1972, s.77.

⁷ Gérard Genette, Figures III, Editions Du Seul, Paris, 1972, s.122.

"Gizli Mabel" hikayesindeki bütün diyaloglar, gerçek zamana karşılık gelir. Hikayede on altı diyalog öbeği bulunmaktadır. Bu diyaloglar, toplam metnin yarısını oluşturmaktadır. Sorbonlu Fransızın monoloğu da hesaba alınırsa metnin yarısından fazlası, zamanı bize hikaye zamanına eşit bir sürede yaşatır. Bu zaman bir "şimdiki zaman"dır. Bundan dolayı biz kendimizi olayın içinde hissederiz.

Ancak bu aşamada zaman incelemelerinde dikkat edilmesi gereken ince bir noktaya da kısaca değinmemiz gerekmektedir: Hikayenin bütün halinde bir şimdiki zaman hikayesi olduğunu söylemiştik. Gizli Mabel'deki diyaloglar da şimdiki zamana ait olmakla birlikte, anlam yönünden geçmiş zamanı ifade ederler. Anlatılan hikaye görülen geçmiş zamana ait olduğundan, bu hikayenin bir parçası olan bu diyaloglar da geçmiş zamanı ifade eder. Bundan dolayı metne ait gramatikal zamanlar çok kez tahkiye zamanını ifade etmez:

Olguyu şöyle bir şekilde ifade edebiliriz:

Yani diyaloglardaki şimdiki zaman, görülen geçmişe aittir, değeri de görülen geçmiş zamandır.

2) Mola (pause): Yazar bazen olayların gelişimini bir kenara bırakır ve açıklamalar yapmaya başlar ve hikayenin zamanı durur. Bu durumda zaman askıya alınmış olur, ilerlemez. "Gizli Mabel" hikayesinde anlatıcı sık sık, fakat kısa molalar verir. Bu mola anlarında birinci şahıs anlatıcısı kendi **öznel** görüşlerini ifade eder ve kısa tasvirler yapar.

3) Yavaşlatma (slow-down / decelation): Bu durumda yazarın olayı anlatış hızı, olayın geçiş hızından daha yavaştır. Bu hali şu kısaltmalarla ifade edebiliriz: Hikaye Zamanı > Tahkiye Zamanı: **(HZ > TZ)**. Bu yavaşlamalar bizim için anlatıcının **bakış açısını** ve **değer yargılarını** kavramada çok önemli ip uçlarını verirler. Anlatıcı nerede zamanı yavaşlatıyorsa, dikkatimizi oraya çekiyor demektir. Hikayeler, kısa bir tür olduğundan yavaşlatma tekniğinin kullanılmasına pek uygun değildir, dolayısıyla az kullanılır. Buna rağmen Ömer Seyfettin, değer yargılarının bir eleştirisi olan bu hikayesinde yavaşlatma tekniğini kullanmıştır. "Gizli Mabel" hikayesinin en büyük sürprizi Sorbonlunun gizlice girdiği Süt Annenin çamaşır odasını bir gizli mabel sanmasıdır. Hikayenin zamanında birkaç dakikadan ibaret olan bu an, Sorbonlunun hatıra defterinde yavaşlatılarak anlatılmış ve Sorbonlunun boş hayalleri ve yanılgıları bütün ayrıntılarıyla gözler önüne serilmiştir. Hikayenin temel tezi, yavaşlatma tekniğiyle ortaya konmuştur. Bu yavaşlatma anı aynı zamanda hikâyenin **düğüm noktası**dır ve bu defterde anlatılanların hayal ürünü olduğunun anlaşılması ise hikayenin **çözüm** noktasıdır.

4) Özet (sommaire): Bazen yazarlar olayları özet halinde kısaca anlatır. Bu durumda anlatım süresi, olayın zamanından kısadır. Hikaye türüne en uygun düşen tekniklerden birisi, özet tekniğidir. Bu teknik, gerek ana hikâyenin anlatımında gerek yan olayların anlatımında sık sık

kullanılmaktadır. Bu hali şu kısaltmalarla ifade edebiliriz: Hikayenin Zamanı < Tahkiye zamanı: **(HZ < TZ)**

Gizli Mabel hikayesinin "Hikaye Zamanı", bütün olarak düşünüldüğünde aşağı yukarı yirmi dört saatlik bir zaman dilimidir. Bu süre, bir öğleden sonrayı bir geceyi ve bir sabahı içine alır. Sorbonlu, Süt Annenin evine öğleden sonra gelmiş, bir gece kaldıktan sonra sabah evden ayrılmıştır. Hikayede Sorbonlunun eve gelişi, İstanbul'un köhnemiş semtlerinin Sorbonlu üzerindeki etkilerini göstermek için ayrıntılı bir tarzda anlatılmıştır. Buna karşılık Sorbonlunun evden ayrılıp Fatih semtine ulaşması hikayede sadece bir cümle ile özetlenmiştir. Bunun sebebi, bir gün önce her gördüğü manzarayla ilgilenen Sorbonlunun şarkın sırlarına kavuştuğuna inanmasından sonra artık çevreye ilgi göstermediğini hissettirmek içindir.

5) Eksilti (ellipsis): Yazar olaylar zincirinin bazı halkalarını hiç yokmuş gibi atlar, sonraki olaylara geçer. Böylece tablo kesintiye uğramış olur. Anlatılmadan geçilen bu zaman dilimlerinin belirlenmesi yazarın amacını kavramamızda bize ilgi çekici ip uçları verdiği için göz önünde bulundurulmaları gerekir. Ömer Seyfettin hikaye boyunca temel temasına hizmet etmeyecek anları ve ayrıntıları ustalıkla metnin dışında bırakmıştır: Bunu bir örnek ile gösterelim:

-Buradan aşağısı hep Türk mahallesi mi ?dedi.

-Evet hep Türk mahallesi.

-O hâlde rica ederim, yayan gidelim.

-Pekâlâ!.. dedim.

Yangın yerlerinden yürüdük."(Seyfettin,2005:96)

Burada diyaloglardan tahkiyeye geçişte kısa bir eksilti vardır: Yangın yerlerine ulaşınca kadar geçilen yerler, geçen zaman hikâyeye alınmamıştır.

Bu beş hal, yazarın hikaye zamanı karşısında aldığı tavrı gösterir. Tablolar, yazarın önem verdiği, aynen yansıtmak istediği anlardır. Yazarın temel seçimlerinin kavranmasını sağlar. Molalar, çok zaman yazarın fikirlerinin ortaya konulduğu önemli anlardır. Yavaşlatma, yazarın en çok önemseydiği anları temsil eder. Özet bölümleri ise yazarın pek önemsemediği hayat dilimlerine denk düşer. Eksilteler, çok zaman yazarın seçimlerinin amacını kavramamıza yardım eder.

C) Sıklık (frequency / fréquence) :⁸ Sıklık yazarın olay zamanını değiştirme tekniklerinden bir diğeridir. Tabiatla olaylar tekrarlanmaz, hikayede ise edebilir. Sıklık kavramı üç kip (modes) altında ortaya çıkar:

1) Eşitlik kipi (singulative telling / singulatif): Yazar bir defa olup biten bir şeyi, bir defa anlatır. Bu durumda anlatım eşitlik kipindedir.

2) Çoğaltma kipi (repetitive telling / répétitif) : Bu durumda yazar bir defa olup biten bir şeyi, birçok defa ("n" defa) anlatılır.

3) Azaltma kipi (iterative telling / itératif): Bu durumda yazar, birçok defa olup biten bir şeyi ("n" defa), bir defa anlatılır.

Gizli Mabel hikayesi, bütün olarak değerlendirildiğinde eşitlik kipinde gelişir. İkinci olarak sık sık azaltma kipinden yararlanmıştır. (Bunlardan birincisi hikaye düzleminde yer alır ve onun saptanmasıdır, ikincisi ise hikâyeye düzleminde yer almayanların düzlemidir ve onun saptanmasıdır.) Bir çok defa tekrarlanan olayların bir defa söylenerek özetlenmesi, hikâyeye yoğunluk kazandırmıştır. Hikayedeki "Bizim, sefâlet, vahşet, cehâlet dediğimiz perişânlıklarımıza o "hârîka!" diyordu."

⁸ Gérard Genette, Figures III, Editions Du Seul, Paris, 1972, s.145.

cümlesi azaltma kipinin kullanılmasının tipik bir örneğidir. Hikayede çoğaltma kipi bir defa kullanılmıştır. Hikayede gece olanları önce anlatıcıdan dinleriz: Bu gecenin anlatıcının bakış açısından gerçekçi özetidir: "Gece fırtına çıktı. Şiddetli bir yağmur yağdı.". Sonra aynı geceyi Sorbonlunun hatıra defterinden tekrar dinleriz. Bu ise aynı gecenin öznel bir ifadesidir. Bu gecenin aslında hikâyenin düğüm noktası olduğunu daha önce belirtmiştik. Bu hikayede çoğaltma kipinin sadece düğüm noktası için kullanılmış olması, oldukça anlamlıdır.

Metnin İfade etme (mise en discours) tabakasında zaman, bize fiil zamanları olarak yansır.⁹ **Bir hikayenin anlatımı, üç zaman tabakasını iç içe barındırır.** Dikkat edilmediğinde bu üç tabaka metnin düz yüzeyinde bize aynıymış gibi görünür. Bunu ancak bir örnekle somut olarak hissettirebiliriz: Aynı hikayenin içinde kullanılan "**şimdiki zaman eki**" "**-iyor**" , **üç ayrı takvim zamanını gösterir. Bunları şöyle dile getirebiliriz:**

1) **Yazarın hayalî veya gerçek okuyucusuna seslendiği an. Bu bildirişim andır.**

2) **Anlatıcının dinleyiciye veya okuyucuya seslendiği an. Bu an hikaye etme, yaratma düzlemine, fiktif düzleme ait bir andır.**

3) **Bir karakterin diğer bir karaktere seslendiği an. Bu an da hikaye etme, yaratma düzlemine, fiktif düzleme ait bir andır.**

Bütün bu anlar, metinde karşımıza şimdiki zaman ifadesiyle ve "**-iyor**" şekliyle çıkabilir. Bu şimdiki zamanların gerçek değerlerini bulmamız için, bir "**hareket noktası**"nın aranıp bulunması zorunludur. Hikaye zamanlarının doğru olarak belirlenmesinde bu hareket noktası, anlatıcının "**şimdiki zaman**"ıdır. Bu tarih, bu an esas alındığında anlatıcının ve karakterlerin şimdiki zamana ait konuşmalarının "**gerçek zaman değer**"leri ortaya çıkar: Bir **anlatıcı**, mesela geçmişe ait bir olayı anlatıyorsa, diyaloglar şimki zamana ait olsalar da geçmiş zamanı ifade edeceklerdir.

Ömer seyfettin'in hikâyesinin giriş bölümünden aldığımız parçayı tekrar gözden geçirelim:

"Geçen gün Tokatlıyan'da Sermet bana genç bir frenk takdim etti. Sorbon'dan arkadaşımış! Kumral, çini mavi gözlü, güzel, narin, nazik bir çocuk! Azgın bir "Şark" meftunu! İlk lâfı bu oldu:

-Azizim, siz kendinizi **bilmiyorsunuz**. Avrupa'yı bir şey zannederek kendi güzelliklerinizi **göremiyor**, kendi esrarlarınızı **yaşamıyorsunuz**.

Birdenbire haklı mı, haksız mı olduğunu kestiremediğim bu tevbihe gülümsedim:

- Yaşamadığımızı, **göremediğimizi ne biliyorsunuz?**

- Bunu gözümle gördüm, diye **çoşt**. Üç gecedir Sermet'in evindeyim. Herşey alafranga: Yemek salonu, yatak odası, karısının, kardeşlerinin giyinişleri, hareketleri, hatta zihniyetleri, telâkkileri bile hep Avrupakârî! Ah nerede Loti'nin Türkiye'si?..

- Loti'nin Türkiye'si karşı tarafta! **dedim**."(Seyfettin, 2005:94)

Bu parçaya bir bütün olarak bakıldığında hikâyenin Türkçenin temel hikâye etme kipi olan görülen geçmiş zamanda anlatıldığını kolaylıkla farkedebiliriz: "takdim etti, oldu, gülümsedim, dedim" çekimli

⁹ Tzvetan Todorov, Poetikaya Giriş, Çev.: Kaya Şahin, Metis Eleştiri, İstanbul, 1999, 62.

fiilleri, hikâyenin "di'li geçmiş zaman" ile anlatıldığını göstermektedir. Bu temel anlatım zamanı , bütün hikâye boyunca sürer ve hikâye aynı anlatım düzeyinde ve yine görülen geçmiş zamanda olan "hiç ses çıkarmadım" sözleriyle son bulur.

Bu hikâyeyi anlatmak için **dil düzleminde** seçilen zaman **görülen geçmiş**dir. Yani hikaye bize şimdiki zamanda anlatılmaktadır ama anlatı kipi olarak geçmiş zaman seçilmiştir. Anlatılan bir hikâyenin olayları, ya geçmişte olmuştur, ya da olmaktadır, ya da olacak olanlardır. Hikayenin tamamı bize geçmiş olayları anlatıyorsa bu anlatıya "**geçmiş anlatısı**" (**retrospective narration**) diyoruz. Hikayede olmakta olan olaylar anlatılıyorsa bu anlatı tipine eş zamanlı anlatı (**concurrent narration**) diyoruz. Az görülmekle birlikte hikâyelerde "**geleceğin anlatısı**" (**prospective narration**) da bulunmaktadır.

"Gizli Mabel" hikayesinin zaman açısından "hareket noktası", "yazar-anlatıcı"nın söze başladığı andır: **[-Geçen gün]** sözü bu hikayenin konuşma kipinde başladığını açıkça göstermektedir ve zaman hesaplarımız için bir hareket noktasıdır. Yukarıdaki metinde altı çizili olan "**Kumral, çini mavi gözlü, güzel, narin, nazik bir çocuk! Azgın bir "Şark" meftunu!**" cümlesi bu ana aittir ve "hikaye zamanı"na ait bir cümle değildir, **bildirişim anına** ait bir cümledir. Diyaloglarda koyu harflerle belirtilen şimdiki zamanlar ise hikayenin zamanına aittir ve "değer"leri ise görülen geçmiş zamandır.

BİBLİYOGRAFYA:

- 1.Manfred Jahn.: Narratologie: A Guide to the Teory of Narrative, <http://www.uni-koeln.de/~ame02/pppn.htm>
- 2.http://emile.simonnet.free.fr/siften/narrat/narr_0001.htm
3. Genette, Gérard (1972) Figures III, Editions Du Seul, Paris.
- 4.Günay, V. Doğan (2004): Dil ve İletişim, İstanbul, Multilingual.
- 5.Günay, V. Doğan (2002): Göstergibilim Yazıları, Multilingual, İstanbul.
- 6.Ömer Seyfettin (2005): Bütün Hikâyeleri 9, İstanbul, Üç Harf Yayıncılık.
- 7.Todorov, Tzvetan (1995): Yazın Kuramı, Çev.: Mehmet Rifat-Sema Rifat, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.
8. Todorov, Tzvetan (1999): Poetikaya Giriş, Çev.: Kaya Şahin, İstanbul, Metis Eleştiri.
- 9.Uçan, Hilmi (2003): Edebiyat Bilimi ve Eleştiri, Ankara, Hece Yayınları.
- 10.Yücel, Tahsin (1999): Yapısalcılık, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.

©<http://www.ege-edebiyat.org>